

УДК 352.338.46

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ТАРИФООУТВОРЕННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ЖКГ ЯК ЕЛЕМЕНТ МОДЕРНІЗАЦІЇ

БЕЛЛА ШЕЛЕГЕДА,*доктор економічних наук,**професор кафедри менеджменту та господарського права**Донецького національного технічного університету*

У статті розглянуто проблемні аспекти, пов'язані з визначенням економічно обґрунтованих тарифів на послуги житлово-комунальних підприємств. Особливу увагу приділено вдосконаленню процесу тарифоутворення як елементу модернізації. Показано актуальність застосування методу дохідності інвестованого капіталу, що стимулює приплив інвестицій і гарантує інвесторам повернення й ринкову дохідність вкладених коштів.

Ключові слова: житлово-комунальне господарство, тарифи, модернізація.

Постановка проблеми. Житлово-комунальне господарство України реформується вкрай повільно. Якість послуг залишається незадовільною, і, головне, належних умов для подальшого розвитку галузі досі не створено. Започаткований у житлово-комунальному господарстві реформаційний процес не забезпечує належних результатів із різних причин, а саме: невідпрацьований механізм управління реформами, інвестиційна привабливість галузі знаходиться на низькому рівні - більшість підприємств працюють у збитковому режимі, власних коштів на надійне забезпечення експлуатаційних потреб не вистачає. Практично єдине джерело доходів - основна діяльність, у якій усе вирішується за рахунок двох складових: рівня тарифів, здатних покрити витрати, і рівня сплати послуг споживачами. І те, й інше на сьогодні не відрегульовано, у результаті чого галузь знаходиться в зоні ризику.

У комунальному секторі економіки діє особливий механізм тарифної політики, який у сучасних умовах зазнає трансформацій і потребує нового підходу до процесу тарифоутворення, що вимагає вдосконалення системи аналізу витрат на виробництво послуг та алгоритму формування тарифів. Важливою є проблема дослідження не окремих підгалузевих методик розрахунку, а всієї системи тарифоутворення галузі як системи збалансованих показників.

Останні дослідження й публікації з проблеми. Питання ціноутворення, тарифного регулювання й підходи до подолання кризи в житлово-комунальній сфері на регіональному та державному рівнях відображено в працях С. В. Богачова [1], П. Т. Бубенка [2], Т. М. Качали [3], О. Ю. Кучеренка [4], Н. М. Матвєєвої [5], Г. І. Онищука [6], В. П. Полуянова [7], Т. П. Юр'євої [8] та ін. Однак аналіз досліджень свідчить про недостатність комплексних розробок у сфері тарифоутворення в системі житлово-комунального господарства (ЖКГ) України.

Метою статті є вдосконалення процесу тарифоутворення на підприємствах ЖКГ на засадах упровадження методу дохідності інвестованого капіталу.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом мають місце критичні зауваження щодо централізованого теплопостачання в українських містах. Існує, звичайно, чимало недоліків у технічному аспекті. Але варто відмітити, що вони є наслідком і невідривно пов'язані з економічними питаннями в діяльності підприємств обраної галузі. Однак, коли йдеться про комунальні підприємства у сфері теплоенергетики, одразу постає питання про основні проблемні аспекти їх діяльності:

- постійне зростання частки фізично зношених та морально застарілих основних фондів;

- недостатня надійність теплотрас через незадовільну теплоізоляцію, що спричиняє значні втрати теплоенергії та економічні збитки, зокрема внаслідок частих аварійних ремонтних робіт;

- низький рівень оснащення приладами обліку споживання паливно-енергетичних ресурсів, зокрема теплової енергії;

- незадовільний рівень упровадження енергозберігаючих технологій та енергоефективного устаткування;

- наявність постійно зростаючої кредиторської заборгованості та ін.

Таким чином, головною умовою забезпечення необхідної повної оплати спожитої теплової енергії всіма групами споживачів і, як наслідок, розрахунків за спожиті паливно-енергетичні ресурси, у першу чергу - природний газ, є достатнє інвестиційне та поточне фінансування підприємств теплоенергетичного комплексу за умови ефективного використання наявних коштів. Натомість підприємці, вкладаючи кошти в певний проект, сподіваються отримати не лише вкладені кошти, але й дохід на них. Велику роль у цьому випадку відіграють гарантії повернення вкладених інвестицій. Це і є основною пробле-

мою на шляху до залучення додаткових грошових потоків у підприємства комунальної сфери загалом та теплової енергетики зокрема. Саме тому необхідно працювати в напрямку вдосконалення тарифної політики за допомогою нових методів тарифоутворення, заснованих на формуванні прозорого та обґрунтованого тарифу, який поєднує в собі задоволення інтересів усіх зацікавлених сторін: інвесторів, регулюючих органів, підприємств-виробників та споживачів.

На жаль, існуюча система чинних нормативно-правових актів не є стимулюючою та заохочувальною для зменшення витрат та підвищення ефективності роботи підприємств, оскільки формування тарифів здійснюється переважно на підставі фактичних витрат за минулі роки.

Попри формальне наявне регулювання у сфері ЖКГ (у тому числі Закон України "Про теплопостачання" [9], Закон України "Про комбіноване виробництво теплової та електричної енергії (когенерацію) та використання скидного енергопотенціалу" [10], Закон України "Про житлово-комунальні послуги" [11] та ін.), ситуація в теплоенергетичній галузі й сфері споживання теплової енергії залишається критичною, галузь має потребу в модернізації та впровадженні ресурсозберігаючих технологій, що передбачає залучення інвестицій.

Залучення зовнішніх джерел інвестування до модернізації є проблематичним через відсутність в інвесторів бажання здійснювати вкладення в галузь із низькою рентабельністю. Підвищення рентабельності неможливе без залучення значного обсягу інвестицій. Але власних джерел фінансування капіталовкладень у підприємств не вистачає. Через фінансово-економічну нестабільність інфляція знецінює накопичення підприємств і населення, що істотно знижує їхні інвестиційні можливості.

Протягом довгого часу основні резерви фінансування капіталовкладень вишукувалися або з внутрішніх джерел (прибуток, амортизаційні відрахування), або з "неринкових" зовнішніх (як правило, зовнішніми джерелами були бюджетні асигнування), але обсягів і тих, і інших було явно недостатньо, щоб зупинити старіння основних фондів.

Ринкові зовнішні джерела фінансування, на які робиться акцент сьогодні, залучаються на умовах платності, зворотності й терміновості. Відсутність необхідних гарантій повернення вкладених коштів інвесторам і тривалий період їхньої оборотності - основні причини, що відштовхують приватних інвесторів від укладання капіталу в житлово-комунальну інфраструктуру. Сьогодні гарантії повернення інвестицій або відсутні, або не є ефективними [12, 13]. Власник капіталу зацікавлений у тому, щоб підприємство, куди він планує вкласти кошти, не стало банкрутом. Тому поки не вирішене питання про реструктуризацію боргів галузі, залучення коштів до неї буде незначним. Крім того, при існуючій системі контролю за розподілом коштів інвестор не завжди може простежити за цільовим їх використанням, а існуючий механізм розподілу відповідальності такий, що вкладені інвестиції легко можуть стати прямими збитками.

Для стимулювання залучення інвестиційних ресурсів до житлово-комунального господарства, поперше, є гостра потреба в довгострокових інвестиційних угодах і, відповідно, у наявності довгострокової, прогнозованої тарифної політики державної й регіональної влади в цій сфері.

По-друге, інвестиційні програми комунальних підприємств багато в чому гальмуються тому, що влада неохоче укладає довгострокові договори оренди. Відсутність належної культури договірних відносин між власником й оператором негативно впливає на діяльність приватних компаній у сфері житлово-комунального господарства й негативно позначається на залученні довгострокових інвестицій у галузь.

По-третє, у зв'язку з нерозвиненістю форм взаємодії між власниками майна й приватними операторами - постачальниками комунальних послуг при укладанні інвестиційних угод інвестор позбавлений права власності на об'єкти капіталовкладень. На сьогодні відсутні законодавчі механізми, що дозволяють закріплювати власність на об'єкти капіталовкладень, чітко не визначені джерела й порядок відшкодування вкладених інвестицій.

Вважається, що підприємства житлово-комунальної галузі повинні перейти до забезпечення розширеного відтворення основних фондів у результаті своєї господарської діяльності. Це має відбуватися за допомогою включення в тарифи інноваційно-інвестиційної складової, що дозволить забезпечити поступове покриття витрат на капітальний ремонт, модернізацію й будівництво нових об'єктів комунального господарства [13].

Отже, ситуація, що склалася, не вигідна ні споживачам, ні інвесторам, ні самим енергетикам. Тарифоутворення за принципом "витрати плюс" не відповідає сучасним вимогам через непрозорість і короткостроковість установлення тарифів, що ускладнює розробку довгострокової стратегії.

Таким чином, стала очевидна необхідність удосконалення поточної моделі тарифоутворення. Нова модель повинна була відповідати таким основним параметрам: регулювання має бути більш довгостроковим (три-п'ять років), тарифи повинні забезпечувати справедливу норму дохідності на інвестований капітал, а також стимулювати підвищення ефективності діяльності компаній і поліпшення надійності і якості обслуговування споживачів.

Одним із методів удосконалення процесу тарифоутворення на підприємствах теплопостачання, який здатен задовольнити вказані вище положення, можна вважати метод дохідності інвестованого капіталу (метод RAB). Загалом система регулювання тарифів RAB досить молода: їй немає ще й двадцяти років. Проте вона вже зарекомендувала себе як найбільш ефективний спосіб залучення інвестицій у мережу. Історія RAB розпочалась у Великобританії на початку 1990-х років. Система була розроблена в процесі приватизації комплексу електромереж і лібералізації ринку електроенергії. У Великобританії держава виділила 14 схожих за розмірами розподільчих компаній. Робота системи регулювання на основі RAB виявилась досить ефективною: компанії знизили свої витрати в декілька разів, як наслідок - серйозне зниження тарифів при збільшенні інвестицій у галузь. Тому система RAB вважається зразком тарифного регулювання у світі, у першу чергу, для розподільчих електричних мереж, систем водопостачання, теплопостачання та зв'язку [14, 15].

Із середини 1990-х років на RAB перейшли багато країн Західної Європи, Канади, США, Австралії, щоправда, у кожній країні зі своїми особливостями. Європейський союз у 2002 році зобов'язав країни Східної Європи застосовувати RAB - регулювання

для встановлення тарифів для монополій, і RAB був запроваджений у Чехії, Словаччині, Угорщині, Польщі, Румунії, Болгарії. Найбільш зразковим із точки зору залучення інвестицій при переході на RAB вважається румунський досвід. У 2004 році Румунія залучила до реформи систем регулювання розподільчих (електричних і газових) мереж італійський концерн Enel та інвестиційний банк Credit Suisse. Реформа була проведена за декілька років, у її процесі були залучені сотні мільйонів доларів інвестицій. У 2006 році на спільній конференції регулюючих органів країн Євросоюзу, Східної Європи і СНД румунський досвід був визнаний найуспішнішим.

Метод дохідності інвестованого капіталу не є простим у застосуванні й характеризується набором нюансів, пов'язаних з розрахунковими процедурами, у силу чого небезпечно недооцінювати складність завдання коректного впровадження нового тарифного регулювання у сфері теплопостачання. При цьому широко заявлені позитивні впливи нового методу на якість послуги, що надається, досить складно відстежити.

Згідно з моделлю RAB, регулювання здійснюється, виходячи з розміру необхідного рівня валової виручки (НВВ) для мережевої компанії, який визначають регулюючі органи. Ця виручка складається з трьох частин: виручки компанії, що покриває операційні витрати, повернення на інвестований капітал і доходу на інвестований капітал [14].

Операційні витрати включають усі виробничі витрати компанії, за винятком амортизації й коштів на обслуговування боргу та поділяються на підконтрольні (на які компанія може ефективно впливати) і непідконтрольні (схильні до впливу зовнішніх чинників). Рівень підконтрольних витрат на перший рік довгострокового періоду регулювання встановлюється регулюючими органами й надалі тільки індексується залежно від інфляції. Непідконтрольні витрати включаються в тарифи у фактичному обсязі. Тариф розраховується на підставі прогнозу цих витрат і згодом корегується з урахуванням відмінності фактів від прогнозу.

Проте основою тарифоутворення за методом RAB є розмір інвестованого капіталу (базовий RAB). Він устанавлюється на довгостроковий період регулюючими органами й упродовж нього не переглядається. На початку першого довгострокового періоду регулювання, коли компанія тільки переходить на RAB, розмір інвестованого капіталу визначається як повна ринкова вартість заміщення активів з урахуванням їх фізичного зносу на основі незалежної оцінки. У подальші періоди регулювання інвестований капітал збільшується на інвестиції, здійснені компанією за весь попередній період, і зменшується на повернення інвестованого капіталу (амортизацію) також за увесь попередній період. В інвестований капітал не включатимуться об'єкти, побудовані за рахунок плати за технологічне приєднання. Судячи з досвіду пілотних філій російських енергетичних підприємств, що вже перейшли на застосування методу RAB, розмір первинного інвестованого капіталу приблизно вдвічі перевищуватиме балансову вартість їх основних засобів [15].

Висновки

Таким чином, у ситуації, що склалася в мережевому господарстві України перехід при розрахунку тарифів на методику RAB є найбільш ефективним варіантом регулювання. Як зазначено вище, модель

тарифоутворення стимулює приплив інвестицій у галузь і при цьому гарантує інвесторам, а також кредиторам повернення й ринкову дохідність вкладених коштів. При цьому в компанії з'являється стимул знижувати свої витрати шляхом залучення нових технологій та оптимізації своєї діяльності. Комунальні підприємства зацікавлені в зниженні витрат не лише через вимоги регулятора, бо інакше вони терпітимуть збитки, але й через можливість додаткового отримання коштів. Від нової моделі тарифоутворення виграють і споживачі, які не страждатимуть від різкого росту тарифів й одночасно відчуватимуть вигоду від підвищення якості послуг.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богачов С. Економічні аспекти і специфіка тарифної політики комунальних підприємств Донецька як суб'єктів природної монополії / С. Богачов, Є. Жданко // Схід. - 2005. - № 4 (70). - С. 6-11.
2. Бубенко П. Т. Інноваційний розвиток регіонів : [монографія] / П. Т. Бубенко, О. Б. Снісаренко. - Харків : Вид-во "Форт", 2009. - 160 с.
3. Качала Т. М. Прогноз розвитку житлово-комунального господарства України / Т. М. Качала // Зб. наук. праць Черкаського державного технологічного університету. - 2002. - Вип. 2. - С. 13-24.
4. Кучеренко О. ЖКГ - питання національної безпеки / О. Кучеренко // Аспекти самоврядування. - 2006. - № 6. - С. 6-11.
5. Матвеева Н. М. Удосконалення ціноутворення в галузі водопостачання в умовах реформування ЖКГ / Н. М. Матвеева // Економіка та держава. - 2006. - № 7. - С. 60-62.
6. Онищук Г. І. Економіка житлово-комунального господарства: нові підходи у формуванні цінової та тарифної політики / Г. І. Онищук // Економіка України. - 2001. - № 7. - С. 28-31.
7. Полуянов В. П. Проблемы формирования тарифной политики предприятий теплоснабжения / В. П. Полуянов, С. Г. Куликов // Науч. труды Донецкого национального технического университета. - 2008. - Вып. 35. - С. 229-238. - (Серия: экономическая).
8. Юр'єва Т. П. Удосконалення системи ціноутворення в ЖКГ - ключове питання економічного механізму господарювання / Т. П. Юр'єва, Н. М. Матвеева, С. Ю. Юр'єва // Коммунальное хозяйство городов : науч.-техн. сб. - 2005. - № 65. - С. 181-188.
9. Закон України "Про теплопостачання" від 2 червня 2005 р. № 2633-IV // Офіційний вісник України. - 2005. - № 27. - Ст. 1532.
10. Закон України "Про комбіноване виробництво теплової та електричної енергії (когенерацію) та використання скидного енергопотенціалу" від 05 квітня 2005 р. № 2509-IV [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2509-15>.
11. Закон України "Про житлово-комунальні послуги" від 24 червня 2004 р. № 1875-IV // Офіційний вісник України. - 2004. - № 30. - Ч. 1. - Ст. 1985.
12. Харламова О. В. Регіональна тарифна політика в сфері ЖКП / О. В. Харламова // Комунальне господарство міст. - 2009. - № 87. - С. 43-49.
13. Шляхи підвищення розвитку та функціонування підприємств теплоенергетики (на прикладі КП "ХТМ") // Економічний простір. - 2009. - № 21. - С. 303-311.
14. Павлова С. І. RAB - регулювання тарифів як метод підвищення інвестиційної привабливості підприємств енергетичної галузі / С. І. Павлова, І. О. Юхимчук // Вісник ЖДТУ. - 2009. - № 3 (53). - С. 278-281.
15. Энергия будущего // Деловая Россия. - 2010. - № 11. - С. 38-39.

B. Sheleheda

IMPROVEMENT OF PROCESS OF FORMING OF TARIFFS ON THE ENTERPRISES OF HOUSING AND COMMUNAL SERVICES AS AN ELEMENT OF MODERNIZATION

The problem aspects related to determination of economically reasonable tariffs on services of housing and communal services are considered in the article, sparing the special attention to the improvement of process of forming of tariffs as element of modernization. Actuality of application of method of profitability of the invested capital that stimulates the wave of investments and avouches for the investors of return and market profitability of the inlaid facilities is determined.

Key words: housing and communal services, tariffs, investments, capital, method of profitability.

© Б. Шелегеда

Надійшла до редакції 24.05.2012

УДК 94(438) "1989/2004"

**ДОПОМОГА В РОЗВИТКУ ПОЛЬСЬКИМ РЕГІОНАМ
З БОКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ НАПЕРЕДОДНІ
ПРИЄДНАННЯ ПОЛЬЩІ ДО ЄС****СЕРГІЙ БОЧАРОВ,**

кандидат історичних наук, докторант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Донецького національного університету

У статті визначаються й аналізуються основні етапи та напрямки надання допомоги польським регіонам від Європейського Союзу напередодні приєднання Польщі до Європейської Унії. Акцентується увага на факторах, які заважали процесу реалізації програм допомоги ЄС. Робиться висновок про ефективність використання допомоги польськими регіонами та її вплив на соціально-економічний розвиток країни.

Ключові слова: Польща, Європейський Союз, Європейська Комісія, урядова адміністрація.

Постановка проблеми і стан її вивчення. Україна після проголошення незалежності веде пошук власного місця в європейських інтеграційних процесах. У цьому контексті євроінтеграційний досвід нашого сусіда та стратегічного партнера - Польщі - є надзвичайно цінним для України на її шляху до європейського співтовариства. Зокрема, цінним є досвід Польської Республіки, накопичений у процесі отримання допомоги від Європейського Союзу напередодні приєднання Польщі до Європейської Унії.

Слід констатувати, що у вітчизняній історіографії зазначеній проблемі поки що не приділяється достатньої уваги, про що свідчить майже повна відсутність ґрунтовних досліджень із цієї проблеми. У той же час польські дослідники в останні роки ретельно висвітлюють історію вступу країни до ЄС, що докладно відображено в низці робіт [1]. Таким чином, зазначена проблема є актуальною й заслуговує на більшу увагу з боку українських істориків.

Мета статті полягає у визначенні й висвітленні основних напрямків допомоги польським регіонам із боку Європейського Союзу в 1989-2004 роках та проблем, пов'язаних із її наданням.

Виклад основного матеріалу. Розвитку польських регіонів та наближенню діяльності місцевих органів влади до стандартів ЄС значною мірою сприяла допомога з боку фондів Європейського Союзу. Причому здебільшого ця допомога не була хаотичною, а мала чіткий програмний характер, тобто здійснювалася в рамках низки програм, розроблених ЄС спеціально для Польщі та інших країн-кандидатів на вступ до ЄС. Ідеться про такі програми як PHARE, SAPARD, ISPA. Крім того, допомога, але в значно менших обсягах, здійснювалася в рамках двосторонніх відносин між урядами Польщі та окремих країн ЄС (наприклад, для подолання наслідків повені 1997 року), а в окремих випадках через структурні фонди ЄС у межах програм, призначених для країн-членів ЄС (зазвичай освітніх: Socrates, Youth for Europe, Leonardo da Vinci, LIFE, Культура 2000 та ін.).

Програма PHARE стала результатом рішення Великої сімки, прийнятого на засіданні в Парижі 14-15 липня 1989 року, підтримати економічні перетворення в Польщі. Координувати цю допомогу Велика сімка доручила Європейській Комісії. На підставі